

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ЦЕНТР ДОКУМЕНТУВАННЯ

УКРАЇНЬСЬКА
ГЕЛЬСІНЬСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

Історія одного міста

ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ОБОРОНА МАРІУПОЛЯ

2018

ЦЕНТР ДОКУМЕНТУВАННЯ

УКРАЇНСЬКА
ГЕЛЬСІНСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

помогу на суму 1,8 мільярда доларів. Детальнішу інформацію про програми USAID в Україні можна отримати на офіційному веб-сайті USAID ukraine.usaid.gov та сторінці у Facebook www.facebook.com/USAIDUkraine.

Ця публікація стала можливою завдяки щедрій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках проекту «Права людини в дії», який виконується Українською Гельсінською спілкою з прав людини. Погляди та інтерпретації, представлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди USAID або Уряду США. Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автори та УГСПЛ.

Американський народ, через USAID, надає економічну та гуманітарну допомогу по всьому світу понад 55 років. В Україні допомога USAID надається у таких сферах як: економічний розвиток, демократія та управління, охорона здоров'я і соціальний сектор. Починаючи з 1992 р., Агентство США з міжнародного розвитку надало Україні технічну та гуманітарну до-

Історія одного міста. Звільнення та оборона Маріуполя / Валерій Снегірьов, Олег Мартиненко, Олексій Біда, Сергій Мовчан / Українська Гельсінська спілка з прав людини – Київ, 2018. – с.34

Історія одного міста
**Звільнення
та оборона
Маріуполя**

ЗМІСТ

Вступ	4
«Русская весна» в Маріуполі	5
Провокація 9 травня 2014 року	7
Звільнення Маріуполя	14
Оборона Маріуполя та позиційні бої в околицях міста	16
Участь Збройних сил РФ у боях за Маріуполь	18
Контрнаступ Збройних сил України на Широкине	19
Обстріл Маріуполя 24 січня 2015 року як воєнний злочин	20
7. Висновки	25
Додатки	26

Вступ

МАРІУПОЛЬ одне з найбільших міст Донбасу, друге за чисельністю населення місто Донецької області, ключове для Донеччини і стратегічно важливе для України, головний порт в Азовському морі і другий після Одеси за товарообігом порт у державі. Маріупольський морський торговельний порт упродовж року здійснює вантажоперевезення в десятки країн світу (вантажобіг становить приблизно 15 мільйонів тон на рік). Місто є індустріальним центром із металургійними комбінатами імені Ілліча та «Азовсталь», концерном «Азовмаш», судноремонтним заводом, заводами «Електропобутприлад», «Термічний завод», «Азовелектросталь», Маріупольським дослідно-експериментальним заводом «Магма», це – стратегічний вузол, перехрестя автошляхів морського та залізничного сполучення. Маріупольський аеропорт, рейси з якого здійснювалися в різні міста України, Росії, Туреччини, Греції та інших країн, закрито у червні 2014 р.

З вересня 2014 р. у Маріуполі тимчасово розміщувалася Донецька військово-цивільна адміністрація.

У квітні 2014 р. на території Донецької Луганської областей почалося протистояння організованих антиурядових проросійських незаконних збройних формувань, які не визнавали результатів Революції Гідності, Євромайдану і хотіли повторити на території Донецької і Луганської областей «Кримський сценарій» – незаконне і протиправне включення територій цих областей до складу Російської Федерації – зі Збройними Силами України, підрозділами Служби безпеки і Міністерства внутрішніх справ України.

Допомогу антиурядовим незаконним збройним формуванням активно надавала Російська Федерація. До того ж, ця допомога включала як фінансування, постачання озброєнь та паливних матеріалів, так і пряму замасковану участь російських військовослужбовців і цілих підрозділів Збройних Сил Російської Федерації у цьому конфлікті.

УГСПЛ продовжує історіографію подій гібридного збройного конфлікту в Україні 2014 – 2018 рр. розповіддю про звільнення та оборону Маріуполя.

«Русская весна» в Маріуполі

На відміну від Донецька чи Луганська, півмільйонний Маріуполі продемонстрував рішучий опір «Русской весне» на Донбасі.

Прихильники самопроголошеної «ДНР» проводили систематичні несанкціоновані мітинги зі спробами захоплення органів державної влади, приміщення Маріупольської міської ради захоплено тричі. У період з 10 по 14 квітня 2014 року прихильники «ДНР» на чолі з так званим народним мером Кузьменком та представниками так званого силового блоку служби безпеки неодноразово прибували на КПП військової частини Національної гвардії України №3057 з метою схилити командування до підпорядкування керівництву «ДНР» і передачі озброєння в їх користування. Діставши відмову, невідомі заблокували КПП частини шинами, мішками з піском, іншими предметами та пішли на штурм.¹

Саєнко Віктор Олександрович

Командир в/ч №3057 Сергій Совінський (мовою оригіналу²):

«Сорвать планы террористов по захвату воинской части и избежать массовых жертв среди мирного населения удалось благодаря подполковнику милиции Виктору Саенку, возглавлявшему Госавтоинспекцию Мариуполя (он героически погиб 9 мая 2014 года во время обороны здания городского управления милиции).

“ Подполковник Саенко поднял по тревоге личный состав ГАИ, перекрыл район и не допустил, чтобы к пророссийским силам прибыло подкрепление. Мы работали в полной темноте: в районе противостояния уличное освещение было отключено. И когда круживший над нами самолет осветил территорию,

¹ <http://ngu.gov.ua/ua/news/skladnyy-den-z-istoriyi-mariupolskogo-polku>

² <http://www.mariupol.com.ua>

где разворачивались события, стало видно, что обстрел по милицйским опергруппам ведется с крыш пятиэтажек. На территории части бушевал пожар – горели складские помещения. На входе в часть №3057 были трупы гражданских. Милиционеры задержали 77 участников штурма, среди них были люди в камуфляже. По словам Сергея Совинского, помощь милиции стала решающей в исходе противостояния»³.

На цьому спроби підкорити військових не закінчилися. 16 квітня о 20:00 біля воріт в/ч №3057 група невідомих жінок організувала несанкціонований мітинг – у такий спосіб вони відволікали увагу військовослужбовців. Захоплення військової частини розпочалося о 20:30. Мітингувальники почали кидати коктейлі Молотова, зривати ворота і вимагали видати їм зброю. Розуміючи, що гвардійці не поступляться, по рації вимагали підкріплення. Вже за двадцять хвилин підїхали мікроавтобуси, з них вийшло приблизно 200 озброєних осіб у формі і балакла-

³ <http://fakty.ua/215762-ochevidcy-shturma-v-mariupole-v-aprele-2014-go-po-milicjskim-opergruppam-strelyali-s-krysh-pyatietazhek>

вах, які розпочали стрільбу з вогнепальної зброї в бік частини. Обстріл вівся по всьому периметру з розташованих поряд будинків. Особовий склад тримав оборону до півночі, коли на допомогу прибули всі підрозділи Маріупольської міліції і почалася зачистка прилеглої до частини території.

Провокація 9 травня 2014 року

9 травня 2014 р. група терористів із приблизно 60 осіб, озброєних автоматичною зброєю, вчинила атаку на Маріупольський міський відділ внутрішніх справ. Саме в цей час усередині будівлі зібралися представники Антитерористичного центру на нараду з питань забезпечення громадського порядку та стабілізації ситуації в місті. У міськвідділі та поблизу нього стався бій, який перетворився на повномасштабне бойове зіткнення між сепаратистами та військовослужбовцями Національної гвардії, співробітниками МВС, підрозділами Збройних сил.

Нижче наводимо спогади свідків:

“ «9 травня ми з полковником Совінським прибули на нараду до міського відділу міліції, але у зв'язку з проведенням масових заходів у місті нарада розпочалась із запізненням. Приблизно через десять хвилин після її початку оперативний черговий по відділу міліції доповів, що будівлю оточено, вона обстрілюється людьми в масках і здійснюються спроби її захопити. Терористи дуже вдало вибрали час для штурму: в міськвідділі перебувала тільки чергова служба, обслуговуючий персонал і представники силових відомств, які прибули на нараду. Весь особовий склад був задіяний у заходах з охорони громадського порядку в різних районах міста. Також нападники вміло скористалися ситуацією, коли цивільне населення масово перебувало на площах міста і за допомогою провокаторів людей легко можна було залучити до масових заворушень.» – Олександр Набок.

Провокацію 9 травня 2014 р. у Маріуполі можливо розглядати як логічне продовження провокації 2 травня 2014 року в Одесі – як ланки одного ланцюга.

«Я отримав по телефону завдання вивести групу в район Маріупольського міськвідділу міліції. З труднощами ми зіткнулися вже на виїзді з

“ *військової частини – невідомі цивільні люди перешкождали проїзду, довелося міняти маршрут. Уже на підступах до МВВС ми зіткнулися зі щільним вогнем супротивника, включаючи і снайперський. З огляду на відкритість місцевості, подолавши сто метрів у нас вже було четверо «300» (поранених) і один «200» (убитий). Пізніше на допомогу до нас прийшла 72-а бригада ЗСУ з БМП, потім підійшла друга група з нашої частини, батальйон тероборони з Дніпропетровська. Спільними зусиллями ми виконали завдання: забезпечили прохід до відділу спецназівців «Омеги», які зачистили приміщення від сепаратистів, евакуювали наших військовослужбовців і поранених, які були там заблоковані», – розповідає підполковник Олександр Крать, який на момент подій обіймав посаду заступника командира маріупольського батальйону НГУ.*

Про спланованість провокації свідчить розподіл сил нападників та злагодженість дій НЗФ.

“ *«Приблизно о 9-й годині я отримав інформацію, що міський відділ міліції штурмують люди в балаклавах зі зброєю, перший поверх уже захоплено, є жертви. Щойно ми вийшли на вулицю Георгіївську, по нас почали вести щільний вогонь з автоматичної зброї, також стріляв кулемет. Саме тоді наша військова частина зазнала втрат. Було поранено майора Дмитра Афанасьєва, солдата Романа Сапілу, старший солдат Богдан Шлемкевич загинув. Також дістав поранення*

командир луцької частини Нацгвардії підполковник Степан Логуш. Почали збиратися місцеві жителі. Провокатори постійно кричали, що ми розстрілюємо міліцію, це підбурювало натовп. Ми опинилися в оточенні цього натовпу і були відрізані від поранених.

Десь за три-чотири години всі, хто звільняв міський відділ міліції, вийшли. Із третього поверху врятували всіх. Натовп обходили зі сторін, зброї не застосовували, адже знали, що людей обдурили, і як могли, заспокоювали їх», – пригадує полковник Валерій Смолів, на той момент командир львівського полку Національної гвардії України.

На відміну від Донецька чи Луганська, проукраїнські сили в Маріуполі були згуртованіші, що й зумовило дієвий опір «Русской весне».

“ *«Звичайно, після Луганська, де ставлення до нас було негативне, в Маріуполі половина населення сприймала нас добре, допомагали нашим бійцям.*

Вулиці були заблоковані, тому швидко приїхала хвилин за сорок, і то завдяки Самообороні Маріуполя», – пригадує полковник Степан Логуш, у травні 2014-го командир луцького батальйону Нацгвардії.⁴

На допомогу заблокованим прийшли маріупольські пожежники. З боку вулиці Артема працівники МНС підігнали пожежну машину і підставили драбину до балкона третього поверху, усі врятувалися. Водночас біля міськвідділу зібрався

⁴ <http://ngu.gov.ua/en/node/14365>

натовп. Провокатори підбурювали цивільне населення напасти на українських військовослужбовців, які деблокували будівлю, і намагалися захопити БМП, вивалили з рук бійців зброю. Зрештою, командири підрозділів АТО прийняли рішення відходити до пунктів постійної дислокації, зважаючи й на те, що приміщення МВВС повністю охопив вогонь.⁵

Події 9 травня розкололи місцевих мешканців, брак офіційної інформації спричинив поширення чуток. Через інформаційний тиск із боку прихильників самопроголошеної республіки про «каральні операції» та «розстріл мирного населення» значна частина мариупольців перейшла на бік сепаратистів. «Стільки істерії і стільки наносного у цьому всьому... Дуже багато інформації

⁵ <http://ngu.gov.ua/ua/news/9-travnja-2014-roku-vidstoyalj-mariupol>

про те, що в будівлі МВС від 40 до 120 людей згоріли заживо, що багато трупів мирного населення на вулицях», – розповідали «свідки». Кров у цей день зіграла на руку сепаратистам, вони скористалися трагедією для дискредитації сил АТО.

Версія прихильників «ДНР» розлетілася містом, багато людей у неї повірили і через це на псевдореферендум 11 травня 2014 р. пішли навіть ті, хто не збирався, це був піар на крові.⁶

Центр документування УГСПЛ ідентифікував та верифікував із різних джерел загиблих 9 травня 2014 р. в Маріуполі (дод. №1).

11 травня 2014 р. в Маріуполі та ще в деяких містах Донецької області було проведено несис-

⁶ <https://www.radiosvoboda.org/a/25383806>

тематичне неофіційне опитування громадян, яке організатори охрестили «Референдумом про державний суверенітет Донецької народної республіки». Для голосування на «референдумі» в Маріуполі, де проживають 460 тисяч осіб, «центральна виборча комісія» самопроголошеної «Донецької народної республіки» відкрила тільки чотири виборчі дільниці. В результаті на ці дільниці, які розмістили у приміщеннях районних адміністрацій, утворилися величезні черги.⁷

Навпаки, організатори «референдуму» стверджують, що це опитування було офіційним та законним, яке «показало волю населення Донецької області до створення незалежної республіки». Згодом на основі «результатів» цього так званого «рефе-

⁷ <http://expres.ua/news/2014/05/11/106254-usi-mariupolski-separatysty-zgrupuvalysya-chotyroh-miscyah-foto>

рендуму» група осіб заявила про створення так званої «Донецької народної республіки», що не здобуло офіційного визнання жодної держави світу.

У період від 10 травня до 13 червня 2014 р. Маріуполь перебував під владою фіктивного квазідержавного утворення «Донецька народна республіка», у місті панували НЗФ. Групи Мангуста та Чечена чисельністю від 60 до 80 осіб прибули з Донецька зі складу батальйону «Восток», яким командував А. Ходаковський (Скіф). Керівництво від спецслужб РФ здійснив громадянин РФ Комісаров.⁸ Саме нечисленність НЗФ не дозволяла так званим «ополченцям» повністю контролювати півмільйонне місто.⁹

Банди сепаратистів наводили жах на мешканців і показували, що тепер їм належить влада в Маріуполі. Центр міста було заблоковано бетонними блоками, сепаратисти обладнали

укріп район для відбиття можливих атак з боку ЗСУ. Українські військовослужбовці контролювали тільки маріупольський аеродром, де базувалися всього кілька сотень нацгвардійців, військових ЗСУ і півтори сотні добровольців з батальйону «Азов». Основні сили, як з боку України, так і з боку НЗФ, були стягнуті до Слов'янська, де з 12 квітня протягом двох місяців велися основні бойові дії.

⁸ <http://www.mariupol.com.ua>

⁹ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=657286474339953&set=a.203186263083312.51090.100001758206922&type=3>

Звільнення Маріуполя

13 червня українська армія очистила місто від проросійських терористів. На штурм Маріуполя направили 150 бійців спецбатальйону «Азов», 2 роти спецбатальйону «Дніпро», 2 роти Національної гвардії і спецназ МВС, місто оточили військовослужбовці і нацгвардійці. Силам АТО протистояли від 60 до 80 озброєних бойовиків.

О 4:50 ранку в Маріуполі почалася активна фаза спецоперації зі звільнення міста. У бій вступили штурмові групи «Азова», перед якими стояла мета взяти під контроль банк на вулиці Грецькій, що використовувався як штаб. Терористи забарикадувалися в банку «Грецький» і приміщенні ПТУ в центрі Маріуполя, а коли їх почали звідти «викурювати», бойовики відкрили шквальний вогонь з автоматів і кулеметів, кидали гранати.

Спершу бійці взяли барикади на вулиці Грецькій, на вулиці Артема терористи стріляли по військовослужбовцях із двох інкасаторських авто, викрадених у «Приватбанку».

«Бронемашина» «Железяка». Це колишній сміттєвоз, обварений залізними плитами. В кузові на турелі змонтована 22-мм автоматична зенітна пушка.

За підсумком визвольної операції було ліквідовано декілька бойовиків і затримано понад 20 осіб. Штурм обійшовся малою кров'ю лише тому, що за дві доби до бою головні сили «ополчення» «ДНР» вийшли з міста.¹⁰

Наступного дня, 14 червня 2014 р., поблизу заводу «Азовсталь» у Маріуполі із засідки була обстріляна колона автомобілів Державної прикордонної служби - на колону чекали і для засідки обрали пристріляне місце. Обстріл вівся з автоматів та гранатометів. Під час бою загинуло 5 прикордонників: Микола Зайцев, Віталій Вінніченко, Володимир Гречаний, Сергій Єпіфанов і Олександр Островський. Ще 7 прикордонників дістали поранення.

Бойові дії в Маріуполі велися не тільки на суші, але й на морі.

31 серпня 2014 р. неподалік Маріуполя за допомогою керованих ракет НЗФ «ДНР» обстріляло катери Маріупольського загону Морської охорони «Гриф» і «Калкан» в Азовському морі, катер «Гриф» затонув. Командир «Грифу» Денис Петухов та старший матрос Богдан Тищенко (уродженець Маріуполя) загинули.

¹⁰ <https://znaj.ua/society/den-vyzvolennya-mariupolya-istoriya-i-hronologiya-podij>

«Катери берегової охорони обстріляли майже за 5 кілометрів від берега. На таку відстань міг долетіти керований снаряд тільки із сучасної російської зброї. Пуск було здійснено з берегової смуги із нових ПТУРів типу «Хризантема». Дальність дії цих ПТУРів – до 6 кілометрів. Катер перебував приблизно за 4,7 кілометра від берегової лінії», – пояснив голова ПСУ Микола Литвин¹¹.

7 червня 2015 р. у 2 милях від входу в порт Маріуполя малий катер Морської охорони Держприкордонслужби UMS-1000 підірвався на плавучому вибуховому пристрої (загинули 45-річний мешканець Маріуполя, волонтер Віталій Анатолійович Татар та командир катера Антон Олександрович Маслій).¹²

Окрім вищенаведених загиблих, саме в Маріуполі під час АТО за 2014 – 2017 рр. Донецький прикордонний загін втратив ще 12 осіб.¹³ (дод. №2).

Оборона Маріуполя та позиційні бої в околицях міста

25 серпня 2014 р. російські війська перетнули Державний кордон України з території Росії і почали наступ на Маріуполь. У групі вторгнення було від 10 до 30 танків, КамАЗи з піхотою, БМП.¹⁴ До неї входили батальйонно-тактичні групи 17-ї окремої гвардійської мотострілецької орденів Суворова і Олександра Невського бригади (17 гв. ОМСБр в/ч 65384 РФ) та загонів НЗФ.

Як повідомляли очевидці серед місцевих мешканців, 25 серпня 2014 р. бойовики почали обстріл Маріуполя.

4 вересня 2014 р. терористи за підтримки систем залпового вогню «Град» та «Ураган» провели невдалу розвідку боєм: з

¹¹ <https://tsn.ua/ukrayina/v-azovskomu-mori-prikordonniki-zminili-taktiku-pislya-obstrilu-raketami-ukrayinskih-kateriv-366726.html>

¹² <https://ua.krymr.com/a/28502659.html>

¹³ http://dpsu.gov.ua/upload/file/rozd_l_5.pdf

¹⁴ https://censor.net.ua/news/299509/kolonna_rossiyiskih_voyisk_vtorglas_na_territoriyu_ukrainy_i_poshla_na_mariupol_smi_obnovleno

8 танків та 1 військового автомобіля, що рухалися в напрямку Маріуполя, українські артилеристи знищили 4 танки та вантажівку.¹⁵

5 вересня силами АТО було знищено 2 бронетранспортери противника, під час втечі бандити залишили на полі бою БМП та міномет, також було ліквідовано до 40 терористів.

До 14 вересня 2014 р. були практично завершені роботи зі спорудження внутрішнього периметру блокпостів для зміцнення кордонів міста від російсько-терористичних військ – з цією метою міський голова Юрій Хотлубей дав доручення розбирати недобудовані безгосподарні об'єкти. Бойова обстановка стабілізувалась.

4 жовтня 2014 р. в Маріуполі почала роботу міжнародна місія з делімітації кордонів буферної зони, до її складу ввійшли представники України, Росії, ОБСЄ. Завданням комісії було визначити межі 30-кілометрової буферної зони за Мінськими угодами.

14 жовтня терористи обстріляли північну околицю Сартани в напрямку від Комінтернового: вибухнуло кілька снарядів, постраждали мирні мешканці, які брали участь у похоронній процесії. Загибло 7 людей, ще 17 осіб зазнали поранень.

У Маріуполі 15 жовтня оголошено днем жалоби за загиблими від обстрілу бойовиків у селищі Сартана.

Вранці 11 листопада було оприлюднено дані про те, що в районі Новоазовська бойовики обладнали укріпрайон, прикритий з повітря, а в напрямку Маріуполя, північніше від селища Комінтернове, сформували другу батальйонно-тактичну групу. Головні терористично-російські сили перебували у глибині бойових порядків, на передову лінію було висунуто мобільні групи, які склалися переважно з місцевих бойовиків.

14 грудня 2014 р. два танки бойовиків «ДНР» підірвалися на своїх мінних полях поблизу Маріуполя.

3 лютого 2015 р. у відповідь на спробу обстрілу Маріуполя артилерійським ударом українські сили знищили 2 танки, живу силу противника та мінометну обслугу.

¹⁵ <http://gordonua.com/news/war/press-centr-ato-v-rayone-shirokino-pod-mariupolem-idet-boy-39859.html>

Участь Збройних сил РФ у боях за Маріуполь

Центр документування УГСПЛ узагальнив відомості з різних джерел про участь збройних сил РФ у боях за Маріуполь.

19 грудня 2014 р. на Маріупольському оперативному напрямку морські піхотинці з 810-ї бригади ЧФ РФ, що дислокуються у Севастополі, виконуючи бойову задачу наскочили на невідоме їм мінне поле. У результаті дістали поранення 6 морпіхів.

З 7 на 8 січня 2015 р. українські військовослужбовці виявили бійців 54-го центру підготовки розвідувальних підрозділів Південного військового округу ЗС РФ (в/ч 90091, Владикавказ) під час проведення розвідувальних операцій на Маріупольському оперативному напрямку, одного розвідника було знищено, ще двоє дістали поранення

4 лютого 2015 р. Валентин Наливайченко повідомив, що Збройні сили України знищили 11 військових Російської Федерації, які брали участь в обстрілі Маріуполя 24 січня 2015 р.¹⁶

14 червня 2015 р. сили АТО взяли в полон росіянина – Толстокорова Романа Анатолійовича 1982 р. н. У полоненого знайшли російський паспорт і військовий квиток «ДНР». У документах записано, що Толстокоров – водій-механік військової частини і є мешканцем Ставропольського краю.¹⁷

21 лютого 2016 р. ГУР МОУ повідомило, що в кінці лютого під Маріуполем у бою ліквідовано ДРГ ЗС РФ. Загибло троє осіб: командир відділення сержант ЗС РФ Леонід Нікітін (24.09.1995 р. н., уродженець м. Архангельск), рядові Ігор Сидоров, Петраченков Олександр Вікторович; поранено 5 російських військовослужбовців.¹⁸

¹⁶ <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/4/7057481/>

¹⁷ www.unian.net/war/1089228-v-shirokino-silyi-ato-vzyali-v-plen-voennoslujaschego-rf-video-s-plennyim.html

¹⁸ www.pravda.com.ua/news/2016/02/21/7099795

Контрнаступ Збройних сил України на Широкине

10 лютого 2015 р. підрозділи Нацгвардії прорвали оборону противника і перейшли у наступ. Крім Павлопілля було звільнено Комінтернове, Лебединське, Бердянське, Широкине та низку інших населених пунктів. Завдяки контрнаступу українських бійців лінію фронту було відсунуто на 20 км від Маріуполя.

Широкине утримувала бронегрупа ЗСУ, підрозділи Нацгвардії, полк «Азов», морські піхотинці, десантники. Їх підтримувала артилерія ЗСУ. Крім того, весь Маріуполь узятो в щільне кільце українськими військами з метою недопущення до міста загарбників.

Вранці 14 лютого бойовики обстріляли Сартану, внаслідок чого було зруйновано 3 будинки.

Обстріл Маріуполя 24 січня 2015 року ЯК ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН

Досліджуючи проблему гібридного збройного конфлікту в Україні 2014 – 2018рр. неможливо оминати аспект воєнних злочинів. Наводимо висновки попереднього дослідження УГСПЛ «Війна і права людини».

Воєнні злочини (war crimes) є однією з категорій міжнародних злочинів (злочинів проти міжнародного права), злочинів, що зачіпають і негативно впливають на весь міжнародний правопорядок. Воєнний злочин є порушенням законів і звичаїв ведення війни, тобто норм міжнародного гуманітарного права, яке передбачає кримінальну відповідальність індивіда як за національним кримінальним, так і за міжнародним правом. Воєнні злочини скоюються лише під час збройного конфлікту.

Кримінальний кодекс України у Розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» містить ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», яка передбачає, що жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством, караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

По суті, ст. 438, 439 і 440 Кримінального кодексу України в рамках національної правової системи України криміналізують порушення найважливіших норм міжнародного гуманітарного права.

До речі, варто відзначити, що порушення норм міжнародного гуманітарного права (законів і звичаїв війни) варто називати саме воєнними злочинами, адже цей термін походить від англійського «war crimes», а не військовими злочинами, як це часто роблять українські політики і засоби масової інформації. Адже відповідно до положень Розділу XIX Кримінального кодексу України, зокрема ст. 401, військові злочини є злочинами проти встановленого порядку несення військової служби, які вчиняються військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. У зв'язку з цим звертаємо увагу на різницю між цими двома правовими категоріями.

Щодо міжнародного права, то воєнні злочини криміналізують статuti всіх міжнародних кримінальних трибуналів: Міжнародного воєнного трибуналу в Нюрнберзі (ст. 6), Міжнародного воєнного трибуналу в Токіо (ст. 5), Міжнародного кримінального

трибуналу для колишньої Югославії (ст. 3), Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди (ст. 4). Воєнні злочини криміналізовано і у Римському статуті Міжнародного кримінального суду (ст. 8), який є першим постійно діючим органом міжнародного кримінального правосуддя.¹⁹

Видається, що під категорії злочинів проти людяності або воєнних злочинів можуть також підпадати обстріл з реактивних систем залпового вогню БМ – 21 «Град» рейсового автобусу під Волновахою 13 січня 2015 р. і обстріл за допомогою тієї ж зброї житлового мікрорайону Східний у Маріуполі 24 січня 2015 р. Жертвами обох цих нападів стали винятково мирні громадяни, тобто цивільне населення. І якщо обстріл автобуса під Волновахою гіпотетично можна пояснити військовою помилкою сепаратистів (влучили у цивільний автобус замість українського блокпосту), то обстріл Маріуполя точно можна кваліфікувати як свідомий напад на цивільне населення, адже його було вчинено на житловий мікрорайон у вихідний день – цілком очевидно, що багато мешканців будуть у цей час вдома або на вулиці.

Отже, обидві атаки, і під Волновахою, і на Маріуполь, можуть бути підставою для судових процесів на міжнародному рівні, адже свідомі напади на цивільне населення в рамках спеціальної політики або широкомасштабного чи систематичного плану, можуть становити воєнні злочини або злочини проти людяності.

За період гібридного збройного конфлікту в Україні (2014 – 2018 рр.) у Маріуполі загинуло 78 особи. 24 січня 2015 р. загинуло 30 осіб (дод. №3).

Розповіді свідків, опитаних Центром документування УГСПЛ під час моніторингової місії в Маріуполі у січні 2015 р.

Особа 1:

“ «24 січня 2015 року були сильні обстріли мікрорайону Східний в Маріуполі. Я тоді підробляла продавцем у магазині на ринку «Денис». Зранку почався обстріл, у магазин влучило два снаряди, від цього обвалилася стеля і впала на людей, які перебува-

¹⁹ Римський статут Міжнародного кримінального суду.
http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute%28r%29.pdf

ли в магазині. На той час я там була та ще один чоловік, який хотів купити борошна. Уламки стелі впали на мене та цього чоловіка, осколки скла та шиферу їх поранили.

До нас підбігли знайомі, які теж працювали на ринку по сусідству, вони допомогли їм вибратися. В мене дуже боліла ліва нога та було тяжко встати на неї. Потім приїхали військові та швидка допомога, мені надали першу допомогу та порадили з ногою звернутися до лікаря. У той день було багато поранених і вбитих, тому хоч нога й боліла, я вирішила, що це просто забій і по медичну допомогу не зверталася. Проте нога час від часу боліла, у травні 2016 р. я все ж таки звернулася до лікарів і вони діагностували у мене відломлений кусочок внутрішнього меніска, накопичення рідини, кісту Бейкера».

Особа 2 (мовою оригіналу):

«Я стояла и смотрела на мужчину, которого просто разорвало на части. Кровавое месиво. Его ноги отдельно лежали в сторонке. Я смотрела на весь этот ужас и не чувствовала ничего – ни боли, ни страха, ни жалости, ни сострадания. Только тупое, странное, жуткое оцепенение...».

Дані про жертв конфлікту, як у Маріуполі, так і взагалі у зоні проведення АТО, Ви можете знайти на інтерактивній Mapі пам'яті. Створена у 2017 р., мапа містить інформацію про 10 794 загиблих з обох сторін. Ви також можете надати свої факти та уточнення для розміщення на Mapі пам'яті з метою об'єктивного висвітлення подій.²⁰ (дод. №4)

13 березня 2014 р., ще за декілька днів до «кримського референдуму», уряд України подав першу заяву до Європейського суду з прав людини проти Російської Федерації щодо порушень нею прав людини, зокрема права цивільного населення на життя і здоров'я як на території Автономної Республіки Крим і міста

²⁰ Дані про жертв конфлікту ви можете знайти на інтерактивній Mapі пам'яті (<http://memorialmap.org/>).

Севастополь, так і на території Донецької і Луганської областей. Після подання цієї першої заяви Європейський суд з прав людини прийняв рішення про застосування тимчасових заходів із закликом до обох сторін утриматися від будь-яких заходів, зокрема військових, які можуть становити порушення прав цивільного населення за Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема не наражати життя цивільних осіб на небезпеку, поважати їхні права за ст. 2 (право на життя) Конвенції. Текст Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) не залишає сумнівів у тому, що ця Конвенція застосовується під час збройних конфліктів так само, як і в мирний час. Крім того, ЄКПЛ, як пізніше і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, визначила низку прав людини, dérogaція яких заборонена за будь-яких обставин. П. 2 ст. 15 ЄКПЛ передбачає, що положення п. 1 не може бути підставою для відступу від ст. 2 (право на життя), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій. Ст. 2 Європейської конвенції з прав людини захищає право на життя і передбачає позитивне зобов'язання держави провести ефективне розслідування порушення цього права.

7. Висновки

Перебіг конфлікту на Сході України, його періодичне загострення безпосередньо впливають на життя міста та кількість жертв, які загинули під час визволення та оборони Маріуполя. Незважаючи на близькість лінії розмежування з окупованою частиною Донецької області, Маріуполь відновив зруйновані будинки та адміністративні споруди, ремонтується траса Маріуполь-Запоріжжя та дороги у самому місті, будується житло для військовослужбовців і вимушених переселенців.

Значна матеріальна, технічна та фінансова допомога, зокрема й від міжнародних урядових та неурядових організацій значно покращила економічний стан Маріуполя

Заради об'єктивності відзначимо політичну нестабільність у місті, складну криміногенну обстановку.

У процесі дослідження проаналізовано відкриті джерела та статистичні дані про порушення прав людини під час збройного конфлікту у 2014 – 2018 рр. на прикладі міста Маріуполь, головне з яких – право на життя.

Додаток №1

Загиблі 9 травня 2014 р. в Маріуполі

1. **Саєнко Віктор Олександрович**, начальник ДАІ Маріуполя, загинув біля будівлі УВС;
2. **Єрмоленко Михайло Володимирович**, співробітник батальйону патрульної служби міліції з Маріуполя, смертельно поранений в будівлі УВС 9 травня;
3. **Демиденко Сергій Володимирович**, заступник командира 20-го батальйону територіальної оборони Дніпропетровської області, убитий у приміщенні УВС;
4. **Ейсмант Олег Володимирович**, солдат 20-го батальйону територіальної оборони Дніпропетровської області, застрелений біля будівлі УВС;
5. **Шлемкевич Богдан Васильович**, боєць Національної гвардії, застрелений біля будівлі УВС;
6. **Добродомов Родіон Костянтинович**, боєць батальйону «Азов», застрелений біля будівлі УВС;
7. **Олексій Воробйов**, мешканець Маріуполя, загинув від випадкової кулі неподалік УВС;
8. **Колошинський Олег Петрович**, мешканець Маріуполя, загинув у кафе «Арбат» від пострілу в голову;
9. **Кушнір Микола Миколайович**, загинув від численних поранень біля будівлі УВС;
10. **Дроздов Сергій Сергійович**, мешканець села Талаківка, помер від вогнепального поранення в груди в Жовтневому РВВС;
11. **Єліссєв Петро Іванович** – мешканець Маріуполя, загинув від вогнепального поранення в голову під час штурму УВС;
12. **Воробйов Леонід Юрійович** – мешканець Маріуполя, дістав поранення біля будівлі УВС, помер у лікарні;
13. **Гарник Седраковіч Арзуманян**.

Додаток №2

Перелік загиблих військовослужбовців Донецького прикордонного загону у 2014 -2018рр.

1. **Пресняков Володимир Миколайович**
2. **Семеновський Олег Миколайович**
3. **Ковальов Олександр Володимирович**
4. **Циганков Олексій Вікторович**
5. **Басак Олександр Олександрович**
6. **Паршутін Олег Володимирович**
7. **Черноморченко Ростислав Олександрович**
8. **Філіпповський Юрій Володимирович**
9. **Матвієнко Андрій Віталійович**
10. **Дюмін Роман Вікторович**
11. **Ніколенко Микола Леонідович**
12. **Васильченко Олексій Леонідович**

Додаток №3

Загиблі 24 січня 2015 р. в Маріуполі

У Маріуполі 24 січня 2015 р. загинуло 29 цивільних осіб та 1 військовослужбовець:

1. **Миколайчук Дмитро Васильович**, 03.06.1993 р.н., зареєстрований: Хмельницька обл., Вінковоцький р-н, с. Ломачинці (військовослужбовець);
2. **Поліщук Ольга Дмитрівна**, 29.04.1979 р. н., м. Маріуполь, вул. Олімпійська;
3. **Константинова Тамара Костянтинівна**, 26.05.1945 р. н., м. Маріуполь, вул. Олімпійська;
4. **Сиротенко Віталій Миколайович**, 12.05.1962 р. н., м. Маріуполь, вул. 130-ї Таганрозької дивізії;

- 5 **Німенко Лілія Миколаївна**, 20.09.1953 р. н., зареєстрована: м. Маріуполь, вул. Київська, знайдена біля ринку «Київський»;
- 6 **Акатьсва Олена Ігорівна**, 16.02.1987 р. н., знайдена біля ринку «Київський»;
- 7 **Єфимов Юрій Стефанович**, 11.07.1950 р. н., зареєстрований: м. Маріуполь, вул. Київська, знайдений біля буд. 48 по вул. Київській;
- 8 **Попова Лариса Олександрівна**, 08.11.1948 р. н., знайдена біля буд. 64 по вул. Київській м. Маріуполь;
- 9 **Будник Валерій Валентинович**, 16.11.1969 р. н., зареєстрований: м. Маріуполь, вул. Київська, знайдений по вул. Київській;
- 10 **Шурхаєва Валерія Сергіївна**, 18.06.1987, р. н., м. Маріуполь, вул. Маршала Жукова;
- 11 **Демченко Олександр Миколайович**, 25.08.1956 р. н., знайдений біля буд. №68 по вул. Київській;
- 12 **Бобиньов Микола Анатолійович**, знайдений за місцем мешкання за адресою: м. Маріуполь, вул. Зіркова;
- 13 **Бобиньова Любов Петрівна**, знайдена за місцем мешкання за адресою: м. Маріуполь, вул. Зіркова;
- 14 **Кашина Марина Миколаївна**, знайдена за місцем мешкання за адресою: м. Маріуполь, вул. Зіркова;
- 15 **Кашин Станіслав**, хлопчик віком приблизно 4-5 років, знайдений за місцем мешкання за адресою: м. Маріуполь, вул. Зіркова;
- 16 **Борисов Сергій Леонідович**, 54 роки, зареєстрований: м. Маріуполь, вул. Кузбаська, знайдений за місцем мешкання;
- 17 **Абдурашитова Ольга Вікторівна**, 27.10.1977 р. н., адреса проживання: м. Маріуполь, вул. Олімпійська, знайдена по вул. Київській біля ринку «Київський»;
- 18 **Вербицька Любов Наумівна**, 27.12.1944 р. н., адреса проживання: м. Маріуполь, вул. Київська, знайдена в під'їзді будинку по вул. Київській;
- 19 **Бушньова Любов Степанівна**, пенсіонерка, адреса проживання: м. Маріуполь, вул. Київська, знайдена за місцем мешкання;
- 20 **Лобов Сергій Володимирович**, 23.09.1977 р. н.;
- 21 **Чумак Ліна Георгіївна**, 28.03.1989 р. н., адреса проживання: вул. Київська, знайдена біля торгового кіоску по вул. Станіславській;

-
- 22 **Анікеєнко Галина Володимирівна**, 18.11.1965 р. н., адреса проживання: м. Маріуполь, вул. Олімпійська, знайдена по вул. Полетаєва, біля будинку № 109;
 - 23 **Павлюк Олена Олександрівна**, 1979 р. н., знайдена в торговому кіоску біля магазину «Сільпо» по вул. 9-го Травня;
 - 24 **Луценко Олена Петрівна**, 1981 р. н., вул. Київська;
 - 25 **Єфремов Станіслав Олегович**, 19.05.1976 р. н., вул. Маршрутна;
 - 26 **Євгелевська Валентина Василівна**, 1967 р. н., вул. Пейзажна;
 - 27 **Бондаренко Марія**, приблизно 20 років;
 - 28 **Макаров Андрій Андрійович**;
 - 29 **Литвиненко Надія Іванівна**, 27.03.1947 р. н., вул. Київська;
 - 30 **Найдьонов**.

Додаток №4

Загіблі мешканці Маріуполя у 2014 – 2018 рр.

1.	Колесник Юрій Олександрович	05.07.1964
2.	Азізян Карен Григорович	11.01.1980
3.	Азізян Карен Левонович	17.09.1961
4.	Алексєнко Сергій Юрійович	22.09.1967
5.	Амурський Олександр Миколайович	15.10.1973
6.	Артюшенко Станіслав Едуардович	02.11.1963
7.	Ахіло Вадим Борисович	26.09.1980
8.	Бульській Євген Михайлович	05.05.1981
9.	Васюков Олексій Анатолійович	01.07.1995
10.	Веселов Руслан Михайлович (Мамірович)	17.11.1987
11.	Владислав	00.00.0000
12.	Грецький Павло Миколайович	02.10.1970
13.	Гриненко Микола Ігорович	20.07.1986
14.	Гришин Дмитро Володимирович	19.05.1972
15.	Гужва Андрій Володимирович	07.06.1974
16.	Гуляєв Володимир Олександрович	03.04.1985
17.	Демидов Олександр Олександрович	00.00.0000
18.	Доліненко Сергій Васильович	14.11.1980
19.	Дятлов Сергій Володимирович	22.11.1974
20.	Єлісєєв Петро Олександрович	09.07.1976
21.	Єрмоленко Михайло Володимирович	30.12.1976
22.	Забовській Геннадій Вікторович	29.07.1961
23.	Ілюхін Павло В'ячеславович	01.01.1983
24.	Ісупов Олексій Володимирович	28.05.1991
25.	Клімов Олег Володимирович	13.06.1980
26.	Кравченко Дмитро Валерійович	30.12.1990
27.	Крутских Віктор Віталійович	13.05.1960
28.	Кушнір Микола Миколайович	21.10.1961
29.	Мамохін Антон Сергійович	03.06.1989
30.	Мартиненко Олександр Євгенович	21.03.1989
31.	Москаленко Володимир Васильович	03.09.1976
32.	Назаренко Андрій Володимирович	21.11.1985

33. Невідомий	15.12.1987
34. Олешкевич Валерій Сергійович	11.08.1965
35. Павленко Євген Сергійович	06.06.1990
36. Помазан Євген Михайлович	18.02.1965
37. Саєнко Віктор Олександрович	26.09.1972
38. Самофалов Микола Миколайович	19.12.1990
39. Семенченко Віктор Вікторович	13.11.1979
40. Середа Володимир Олексійович	28.10.1980
41. Старевич Михайло Михайлович	30.06.1966
42. Суханов Руслан Вікторович	18.07.1987
43. Тарасов Олександр Андрійович	03.02.1956
44. Тимошин Максим Вікторович	13.12.1988
45. Тіщенко Богдан Володимирович	03.12.1991
46. Шабан Олексій Ілліч	20.06.1991
47. Шабашов Олександр Геннадійович	25.02.1986
48. Шамин Володимир Вікторович	27.07.1963
49. Шамлі Михайло Петрович	04.04.1971
50. Шараєв Ігор Володимирович	12.02.1971
51. Шіндірук Валерій Петрович	07.06.1977
52. Щербатих Олександр Вікторович	25.11.1974
53. Ганс (позивний)	00.00.0000
54. Абдурашитова Ольга Вікторівна	27.10.1977
55. Алексєєнко (Ковальов) Сергій Юрійович	22.09.1967
56. Дяговець Денис Костянтинович	11.02.1977
57. Подгольський Владислав Вікторович	15.01.1976
58. Горбань Сергій Володимирович	09.07.1992

Додаток №5

Особи, які загинули в Маріуполі у 2014 – 2018 рр.

1.	Задорожний Сергій Володимирович	27.03.1972
2.	Коваленко Ігор Васильович	05.09.1969
3.	Андрєєв Андрій Олексійович	19.09.1967
4.	Петраченко Олександр Вікторович	21.05.1991
5.	Нікітін Леонід Сергійович	24.09.1995
6.	Діденко Олександр Кузьмич	25.06.1953
7.	Казанцев В'ячеслав Анатолійович	19.02.1952
8.	Шлемкевич Богдан Васильович	07.03.1993
9.	Коваленко Олександр Лазарович	04.10.1960
10.	Пакалов Олег Михайлович	18.07.1970
11.	Кошлатий Григорій Григорович	08.08.1980
12.	Добринін Дмитро Валерійович	16.08.1972
13.	Гречаний Володимир Володимирович	23.03.1978
14.	Іванов Євген Вікторович	29.03.1986
15.	Рогаль В'ячеслав Васильович	29.09.1972
16.	Зайцев Микола Володимирович	09.03.1977
17.	Кондаков Віталій Олексійович	29.11.1973
18.	Ібрагімов Ахьмад Абуязідовіч	16.06.1979
19.	Астраков Дмитро Сергійович	05.03.1994
20.	Ейсмант Олег Володимирович	16.05.1974
21.	Вінніченко Віталій Павлович	01.08.1973
22.	Юхимець Ігор Миколайович	11.06.1959
23.	Москаленко Євген Григорович	26.11.1990
24.	Солтис Юрій Миколайович	16.06.1975
25.	Сурайкін Григорій Дмитрович	13.09.1992
26.	Перцев Олександр Володимирович	01.01.1961
27.	Накидалюк Петро Іванович	04.07.1990
28.	Добродомов Родіон Костянтинович	30.10.1984
29.	Крутько Роман Іванович	12.09.1976
30.	Василенко Микола Миколайович	07.06.1986
31.	Єпіфанов Сергій Петрович	22.01.1983
32.	Євтодій Олександр Михайлович	29.10.1991

33.	Васюков Олексій Анатолійович	01.07.1995
34.	Гриненко Микола Ігорович	20.07.1986
35.	Гужва Андрій Володимирович	07.06.1974
36.	Єлісеєв Петро Олександрович	09.07.1976
37.	Єрмоленко Михайло Володимирович	30.12.1976
38.	Забовскій Геннадій Вікторович	29.07.1961
39.	Кушнір Микола Миколайович	21.10.1961
40.	Саєнко Віктор Олександрович	26.09.1972
41.	Самофалов Микола Миколайович	19.12.1990
42.	Турченко Вадим Олександрович	26.06.1969
43.	Хитрик Геннадій Васильович	26.07.1976
44.	Росоха Василь Юрійович	29.06.1992
45.	Агапов Олександр Леонідович	15.03.1987
46.	Притика Олександр Андрійович	04.06.1965
47.	Петров Андрій	00.00.0000
48.	Козаков Сергій Васильович	01.01.1976
49.	Агапій Іван Іванович	18.01.1986
50.	Устинов Максим Володимирович	10.10.1980
51.	Ковальов Костянтин Олександрович	12.09.1980
52.	Тафанюк Петро Петрович	17.11.1976
53.	Мандрик Віталій Олегович	12.04.1987
54.	Богуш Василь Андрійович	09.02.1992
55.	Дерен Сергій Васильович	16.07.1994
56.	Колошинський Олег Петрович	25.09.1967
57.	Руснак Микола Анатолійович	19.12.1983
58.	Лашхіа Костянтин (Коте)	22.08.1978
59.	Дроздов Сергій Сергійович	22.10.1982
60.	Сушацький Леонід Андрійович	10.07.1969
61.	Шіхт Андрій Ігорович	03.12.1991
62.	Островський Олександр Олександрович	14.07.1966
63.	Дереш Валерій Костянтинович	03.05.1982
64.	Коваль Олександр Олександрович	26.04.1997
65.	Тарасенко Юрій Геннадійович	29.10.1974
66.	Горбачова Анастасія Валентинівна	16.03.1983
67.	Демиденко Сергій Володимирович	10.12.1972

68.	Ликов Олег Олегович	19.04.1986
69.	Єгізарян Грайр	04.02.1983
70.	Петрів Євген Ярославович	29.12.1976
71.	Абдурашитова Ольга Вікторівна	27.10.1977
72.	Авербах Олександр Михайлович	04.04.1971
73.	Евгелевская Валентина Василівна	07.09.1967
74.	Савін Володимир Савелійович	00.00.0000
75.	Кондратьєв Аркадій Анатолійович	08.01.1975
76.	Мединський Олег Костянтинович	06.06.1968
77.	Дзиза Віталій Олексійович	01.10.1994
78.	Дудін Олександр В'ячеславович	20.01.1994